

Freud – **Opere esențiale**

Serie coordonată de
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

TREI

SIGMUND FREUD

OPERE ESENȚIALE

vol. 3

Psihologia inconștientului

Traducere din germană
GILBERT LEPĂDATU
GEORGE PURDEA
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Notă asupra ediției
RALUCA HURDUC

Note introductive
ROXANA MELNICU

Editori

Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial

Magdalena Mărculescu

Responsabil ediție

Raluca Hurduc

Design

Faber Studio (S. Olteanu, B. Hațeganu, D. Dumbrăvician)

Redactor

Daniela Țefănescu

Director producție

Cristian Claudiu Coban

DTP

Eugenia Ursu

Corectură

Roxana Samoilescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FREUD, SIGMUND

Opere esențiale / Sigmund Freud ; coord. ed.: Vasile Dem. Zamfirescu. -
București : Editura Trei, 2009-

11 vol.

ISBN 978-973-707-333-4

Vol. 3 : Psihologia inconștientului / trad.: Gilbert Lepădatu, George Purdea,
Vasile Dem. Zamfirescu. - 2009. - Bibliogr. -
Index. - ISBN 978-973-707-318-1

I. Zamfirescu, Vasile Dem. (coord., trad.)

II. Lepădatu, Gilbert Vasile (trad.)

III. Purdea, George (trad.)

IV. Zamfirescu, Vasile Dem. (trad.)

159.964.2

615.851.1

Această carte a fost tradusă după S. Freud – *Formulierungen über die zwei Prinzipien des psychischen Geschehens; Einige Bemerkungen über den Begriff des Unbewußten in der Psychoanalyse; Zur Einführung der Narzißmus; Triebe und Triebsschicksale; Die Verdrängung; Das Unbewußte; Metapsychologische Ergänzung zur Traumlehre; Trauer und Melancholie; Jenseits des Lustprinzips; Das Ich und das Es; Neurose und Psychose; Das ökonomische Problem des Masochismus; Der Realitätsverlust bei Neurose und Psychose; Notiz über den "Wunderblock"; Die Verneinung; Fetichismus; Die Ichspaltung im Abwehrvorgang*

© Copyright EDITURA TREI, 2010

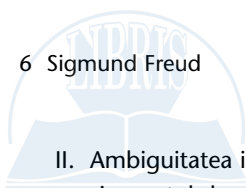
C.P. 27-0490, București,

Tel./Fax: +4 021 300 60 90, e-mail: comenzi@edituratrei.ro, www.edituratrei.ro

ISBN: 978-973-707-318-1

<i>Notă asupra ediției</i>	9
Formulări despre cele două principii ale funcționării psihice (1911) (trad. de G. Lepădatu)	11
Notă introductivă	12
Câteva observații asupra conceptului de inconștient în psihanaliză (1912) (trad. de G. Lepădatu)	23
Notă introductivă	24
Pentru a introduce narcisismul (1914) (trad. de G. Lepădatu)	35
Notă introductivă.....	36
Scieri metapsihologice din 1915	69
Pulsiuni și destine ale pulsiunilor (1915) (trad. de G. Lepădatu)	71
Notă introductivă.....	72
Refularea (1915) (trad. de G. Lepădatu)	97
Notă introductivă	98
Inconștientul (1915) (trad. de G. Lepădatu)	113
Notă introductivă.....	114
I. Justificarea inconștientului	117

II. Ambiguitatea inconștientului și punctul de vedere topic	124
III. Sentimente inconștiente	129
IV. Topica și dinamica refulării	133
V. Proprietățile speciale ale sistemului <i>Inc</i>	140
VI. Relația dintre cele două sisteme	144
VII. Identificarea inconștientului	150
Anexe (trad. de G. Lepădatu)	160
Notă introductivă	160
Anexa A	160
Anexa B	161
Anexa C	164

Completare metapsihologică la

teoria viselor (1917 [1915]) (trad. de G. Lepădatu)	173
Notă introductivă	174

Doliu și melancolie (1917 [1915])

(trad. de G. Lepădatu)	191
Notă introductivă	192

Dincolo de principiul plăcerii (1920)

(trad. de G. Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu)	213
Notă introductivă	214
Capitolul I	215
Capitolul II	221
Capitolul III	229
Capitolul IV	237
Capitolul V	250
Capitolul VI	261
Capitolul VII	283

Eul și Se-ul (1923) (trad. de G. Purdea și

Vasile Dem. Zamfirescu).....	287	
Notă introductivă.....	288	
I. Conștient și inconștient	291	
II. Eul și Se-ul	298	
III. Eul și Supraeul (Idealul Eului)	308	
IV. Cele două categorii de pulsuni	321	
V. Dependențele Eului	330	
Anexa I (Inconștientul descriptiv și inconștientul dinamic).....	344	
Anexa a II-a (Marele rezervor al libidoului)	345	
 Nevroză și psihoză (1924 [1923])		
(trad. de G. Lepădatu)	351	
Notă introductivă	352	
 Problema economică a masochismului (1924)		
(trad. de G. Lepădatu)	359	
Notă introductivă.....	360	
 Pierderea realității în nevroză și psihoză (1924)		
(trad. de G. Lepădatu)	375	
Notă introductivă.....	376	
 Notă asupra „bloc-notes”-ului magic (1925 [1924])		
(trad. de G. Lepădatu)	383	
Notă introductivă.....	384	
 Negarea (1925) (trad. de G. Lepădatu)		391
Notă introductivă.....	392	
 Fetișismul (1927) (trad. de G. Lepădatu)		399
Notă introductivă	400	

Clivajul Eului în procesul de apărare (1940 [1938])

(trad. de G. Lepădatu)409

Notă introductivă.....410

Bibliografie415

Lista abrevierilor.....426

Index.....428

Notă asupra ediției

Prezentul volum conține principalele scrieri „metapsihologice” ale lui Freud, în care este dezvoltată teoria psihanalitică cu cel mai înalt grad de generalitate referitoare, în esență, la natura și modalitatea de funcționare a inconștientului.

Însuși Freud a introdus termenul de „metapsihologie”, într-o scrisoare către Fließ, din data de 13 februarie 1896. Peste doi ani, la data de 10 martie 1898, el îi scria lui Fließ, cerându-i părerea în legătură cu folosirea termenului de metapsihologie (un termen format prin analogie evidentă cu „metafizica”) pentru psihologia teritoriului din spatele conștientului.

Prima utilizare publică a termenului se găsește în capitolul XII al *Psihopatologiei vieții cotidiene*, unde Freud echivalează în mod explicit termenul de „metapsihologie” cu „psihologia inconștientului”. Pe de altă parte, în lucrările teoretice de mai târziu, în special începând cu *Eul și Se-ul*, el s-a ocupat și cu psihologia conștientului — psihologia Eului — și trebuie să amintim aici faptul că întotdeauna a ținut foarte mult la opinia sa conform căreia aspectul teoretic al psihanalizei (în măsura în care a fost acesta dezvoltat de către el și colegii săi), „metapsihologia” acesteia deci, tratează despre inconștient.

**FORMULĂRI DESPRE
CELE DOUĂ PRINCIPII ALE
FUNCȚIONĂRII PSIHICE**

(1911)

Notă introductivă

Ernest Jones relatează că această lucrare, fundamentală pentru teoria psihanalitică, a fost elaborată în același timp cu prezentarea cazului Schreber.

În acest eseu se reiau, la un alt nivel, teme dezbătute în „Schiză a unei psihologii științifice” — lucrare de pionierat a lui Freud, scrisă folosind o terminologie cvasineurologică și niciodată publicată în timpul vieții lui —, precum și idei dezbătute în capitolul VII din *Interpretarea viselor*. Problema deosebirii între cele două principii de reglare (principiul plăcerii și principiul realității), care domină procesele primare și procesele secundare, va fi însă desăvârșită în „Completare metapsihologică la teoria viselor”.

Am observat de multă vreme că orice nevroză are consecința, așadar, probabil are tendința, de a-l împinge pe bolnav în afara vieții reale, de a-l înstrăina de realitate. Un astfel de fapt nu putea să scape nici observației lui P. Janet; el vorbea de o pierdere „*de la fonction du réel*” ca despre o caracteristică specială a nevroticilor, fără ca să descopere însă legătura acestei tulburări cu condițiile fundamentale ale nevrozei.¹

Introducerea procesului de refulare în geneza nevrozei ne-a permis să aruncăm o privire înăuntrul acestei legături. Nevroticul întoarce spatele realității, deoarece el o găsește insuportabilă — în întregime sau în parte. Tipul extrem al acestei întoarceri de la realitate ne este arătat de anumite cazuri de psihoză halucinatorie, în care trebuie să fie negat acel eveniment care a provocat nebunia (Griesinger)². De fapt însă, fiecare nevrotic face același lucru cu un mic fragment de realitate.³ Se ridică pentru noi sarcina de a cerceta în dezvoltarea sa relația nevroticului și a omului în genere cu realita-

1 Janet.

2 W. Griesinger (1817–1868) — psihiatru german, apreciat de profesorul lui Freud, Meynert. În lucrarea sa, el atrage atenția asupra faptului că psihozele, ca și visele, sunt menite să împlinească dorințe. (R.M.)

3 O intuiție remarcabilă a acestei cauze a demonstrat-o Otto Rank într-un fragment din Schopenhauer (*Lumea ca voință și reprezentare*, vol. 2 — completări la cartea a treia, capitolul XXXII).

tea și de a prelua astfel în structura teoriilor noastre semnificația psihologică a lumii exterioare reale.

În psihologia întemeiată pe psihanaliză, ne-am obișnuit să considerăm ca puncte de plecare procesele psihice inconștiente ale căror particularități ne-au devenit cunoscute prin analiză. Noi le considerăm pe acestea ca fiind mai vechi, mai primare, ca rămășițe dintr-o fază de dezvoltare în care ele erau unica modalitate a proceselor psihice. Tendința supremă de care ascultă aceste procese primare e ușor de recunoscut; ea e desemnată prin termenul „principiul plăcerii și al neplăcerii” (sau, mai scurt, „principiul plăcerii”). Aceste procese se străduiesc să dobândească plăcere; activitatea psihică se retrage (refulare) din fața unor acte ce ar putea provoca neplăcere. Visele noastre nocturne, tendința noastră din starea de trezie de a ne elibera de impresiile dureroase sunt resturi ale dominației acestui principiu și dovezi ale marii sale puteri.

Recurg la diferite idei pe care le-am dezvoltat în alte locuri (în secțiunea generală din *Interpretarea viselor*), atunci când fac supoziția că starea de liniște psihică a fost tulburată la început de pretențiile imperioase ale trebuințelor interioare. În acest caz, ceea ce a fost gândit (dorit) a fost realizat pur și simplu halucinatoriu, așa cum se întâmplă încă și azi în fiecare noapte cu gândurile noastre din vise.⁴ Abia absența satisfacției așteptate, dezamăgirea, a avut ca urmare faptul că a fost abandonată această încercare de satisfacere pe calea halucinatorie. În locul acesteia, aparatul psihic a trebuit să se decidă să reprezinte relațiile reale ale vieții exterioare și să năzuiască spre o schimbare reală. Astfel, s-a in-

4 Starea de somn poate readuce imaginea proprie a vieții sufletului în fața recunoașterii realității, pentru că ea ia drept permisă negarea intenționată a acesteia (dorința din somn).

introdus un nou principiu al activității psihice; nu s-a mai reprezentat ceea ce era plăcut, ci ceea ce era real, chiar dacă acesta ar fi putut fi și neplăcut.⁵ Această introducere a *principiului realității* s-a dovedit un pas cu serioase consecințe.

1. În primul rând, noile cerințe au făcut necesară o serie de adaptări ale aparatului psihic, pe care noi, din cauza unei înțelegeri insuficiente și nesigure, le putem prezenta doar aproximativ.

Importanța crescută a realității exterioare a dus și la creșterea importanței organelor de simț îndreptate către acea lume exterioară și către *conștiința* legată de ea, ce a învățat să sesizeze calitățile senzoriale, altele decât cele de plăcere și neplăcere, până atunci singurele interesante. A fost amenajată o funcție specială, *atenția*, ce trebuia să investigheze periodic lumea exterioară, pentru ca datele acesteia să fie dinainte cunoscute, în caz că apărea o nevoie interioară presantă. Această activitate

-
- 5 Voi încerca să completez expunerea schematică de mai sus prin câteva observații: se va obiecta, pe bună dreptate, că o astfel de structură care se dedică principiului plăcerii și ignoră realitatea lumii exterioare n-ar putea să supraviețuiască nici măcar o clipă, așa încât ea n-ar fi putut deloc să apară. Utilizarea unei astfel de ficțiuni se justifică însă prin observația că sugarul, atunci când se adaugă doar îngrijirea maternă, aproape că realizează un astfel de sistem psihic. El halucinează, după câte se pare, împlinirea nevoilor sale interioare, își trădează neplăcerea la un stimul crescând și la o satisfacere absentă prin descărcarea motorie a țipătului și a datului din mâini și din picioare și trăiește prin asta satisfacția halucinantă. Mai târziu, copil fiind, el învață să folosească în mod intenționat aceste manifestări de descărcare ca mijloace de expresie. Deoarece îngrijirea sugarului este modelul îngrijirii de mai târziu a copilului, dominația principiului plăcerii poate să ia propriu-zis sfârșit abia cu deplina desprindere psihică de părinți. — Un frumos exemplu de sistem psihic închis stimulilor lumii exterioare, ce poate să-și satisfacă el însuși în mod autist (după un cuvânt al lui Bleuler din 1912) nevoile de hrană, îl dă puilul de pasăre, închis în ou laolaltă cu proviziile sale de hrană, pentru care îngrijirea maternă se limitează la asigurarea căldurii. — Nu voi privi ca revizuire, ci ca extindere a schemei puse în discuție, dacă se vor cere pentru sistemul ce trăiește pe baza principiului plăcerii amenajări prin intermediul cărora el se poate sustrage stimulilor realității. Aceste amenajări sunt numai corelativul „refulării”, ce tratează stimulii interiori de neplăcere ca și cum ar fi exteriori, îi aruncă, așadar, în lumea exterioară.

iese în întâmpinarea impresiilor date de organele de simț, în loc să le aștepte apariția. În același timp, a fost instituit, probabil, un sistem de *indicii*, care trebuia să depoziteze rezultatele acestei activități periodice a conștiinței, o parte a ceea ce numim *memorie*.

În locul refulării, ce a eliminat din investire — ca fiind producătoare de neplăcere — o parte a reprezentărilor care apăreau, a venit imparțiala *decizie de judecată*, ce trebuia să hotărască dacă o anumită reprezentare era falsă sau adevărată, adică dacă era sau nu în armonie cu realitatea, și să decidă aceasta prin comparație cu urmele mnezice ale realității.

Descărcarea motorie, care servise în timpul dominației principiului plăcerii la despovărarea aparatului psihic de creșterea de stimuli, conformându-se acestei sarcini prin inervații (mimică, exteriorizări ale afectelor) trimise în interiorul corpului, capătă acum o nouă funcție, căci a fost utilizată la schimbarea practică a realității. Ea se schimbă în *acțiune*.

Reținerea, devenită necesară, a descărcării motorii (a acțiunii) a fost realizată prin *procesul de gândire* ce s-a elaborat din actul reprezentării. Gândirea a fost prevăzută cu proprietăți ce dau aparatului psihic posibilitatea de a suporta tensiunea crescută a excitației în timpul amânării descărcării. În esență, este o acțiune de probă, cu amânarea unor cantități mai mici de investire, în condițiile cheltuirii (descărcării) minore a acestora. Pentru asta a fost nevoie de o trecere a investirilor liber deplasabile în investiții legate, care s-a realizat prin creșterea nivelului procesului de investire în întregul său. La origine, gândirea a fost probabil inconștientă, în măsura în care s-a ridicat deasupra simplei reprezentări și s-a îndreptat către relațiile între impresiile date de obiecte, dobândind alte calități, perceptibile pentru conștiință abia prin legarea de resturile cuvintelor.

2. O tendință generală a aparatului nostru psihic, care se poate deduce din principiul economic al economisirii cheltuielii⁶, pare să se manifeste în fermitatea fixării pe sursele de plăcere disponibile și în dificultatea renunțării la acestea. Odată cu instituirea principiului realității, s-a desprins un soi de activitate de gândire care a rămas neinfluențată de proba realității și care este supusă doar principiului plăcerii.⁷ Aceasta este *fantasmarea*, care începe deja odată cu jocul copilului și care mai târziu, continuată ca *visare diurnă*, renunță să se sprijine pe obiecte reale.

3. Înlocuirea principiului plăcerii prin principiul realității, cu consecințele psihice care apar din ea (aici, într-o expunere schematică, formulate într-o singură propoziție), nu se realizează în realitate dintr-odată și simultan pe toată linia. Însă, în timp ce această dezvoltare are loc cu privire la pulsunile Eului, pulsunile sexuale se detașează de ele într-o modalitate foarte semnificativă. Pulsunile sexuale se comportă mai întâi autoerotic, ele își găsesc satisfacția asupra propriului corp și nu ajung, de aceea, în situația frustrării, care a dus forțat la instituirea principiului realității. Când însă, mai târziu, începe la ele procesul de găsire a obiectului, el cunoaște de îndată o lungă întrerupere prin perioada de latență, ce amână dezvoltarea sexuală până la pubertate. Aceste două momente — autoerotismul și perioada de latență — au ca urmare faptul că pulsunea sexuală e stopată în formarea sa psihică și rămâne mult mai mult sub dominația principiului plăcerii, căruia, în cazul a numeroase persoane, ea nu este niciodată în stare să i se sustragă.

6 Adică economisire de energie. (N. t.)

7 Asemănător unei națiuni a cărei bogăție se bazează pe exploatarea resurselor sale minerale și care păstrează totuși un anumit teritoriu ce trebuie lăsat în starea lui originală și cruțat de schimbările culturii (parcul Yellowstone).

Ca urmare a acestor raporturi, se stabilește o relație mai apropiată între pulsunea sexuală și fantasmă, pe de o parte, și pulsunea Eului și activitățile conștiinței, pe de altă parte. Această relație ne apare, atât în cazul oamenilor sănătoși, cât și în cazul celor nevrotici, ca fiind una foarte intimă, deși prin aceste considerente din psihologia genetică ea este cunoscută ca fiind una *secundară*. Autoerotismul ce continuă să funcționeze face posibil ca satisfacerea fantasmatică și momentana mai facilă prin obiectul sexual să fie păstrată atât de mult timp în locul uneia reale, care cere însă efort și răbdare. Rezularea rămâne omnipotentă în domeniul fantasmării; înainte ca reprezentările să poată fi remarcate de conștiință, ea reușește să le inhibe *in statu nascendi*, atunci când investirea lor poate duce la eliberarea de neplăcere. Acesta este punctul slab al organizării noastre psihice, care poate fi folosit la readucerea proceselor de gândire, devenite deja raționale, sub dominația principiului plăcerii. O parte esențială a dispoziției psihice către nevroză este, așadar, dată de educarea întârziată a pulsionii sexuale în scopul observării realității și, mai departe, de condițiile ce fac posibilă această întârziere.

4. Așa cum Eul-plăcere nu poate face nimic altceva decât să *dorească*, să lucreze pentru obținerea plăcerii și să evite neplăcerea, așa și Eul-realitate nu are nevoie să facă nimic altceva decât să tindă spre *beneficiu* și să se asigure împotriva prejudiciilor.⁸ În realitate, înlocuirea principiului plăcerii cu principiul realității nu înseamnă o anulare a principiului plăcerii, ci doar o asigurare a acestuia. O plăcere momentană,

8 Bernard Shaw exprimă foarte adecvat înțaietatea Eului-realitate asupra Eului-plăcere în cuvintele: „To be able to choose the line of greatest advantage instead of yielding in the direction of least resistance” (A fi capabil să alegi direcția cu cel mai mare avantaj, în loc să tîni spre cea mai mică rezistență.) (*Man and Superman; A Comedy and a Philosophy*) (Asta spune Don Juan la sfârșitul „Interludiului în iad” (după Mozart) în actul trei.

nesigură în urmările sale, e abandonată, însă doar pentru a câștiga în acest nou mod o plăcere sigură, care apare mai târziu. Totuși impresia endopsihică a acestei înlocuiri a fost una așa de puternică, încât se reflectă într-un mit religios special. Doctrina despre o răsplată, aflată în lumea de dincolo, pentru renunțarea — voluntară sau forțată — la plăcerile lumești, nu e nimic altceva decât proiecția mitică a acestei revoluții psihice. Urmărind consecvent acest model, *religiile* au putut impune renunțarea absolută la plăcere în această viață, promițând o compensație într-o existență viitoare; ele n-au putut realiza pe această cale o depășire a principiului plăcerii. Mai degrabă reușește această depășire *știința*, care oferă însă și o plăcere intelectuală în timpul lucrului și promite un câștig practic final.

5. *Educația* poate fi descrisă, fără a sta prea mult pe gânduri, ca incitare la depășirea principiului plăcerii, la înlocuirea acestuia cu principiul realității; ea vrea, așadar, să ofere un ajutor procesului de dezvoltare a Eului și se servește în acest scop de recompense afective din partea educatorului, dând de aceea greș atunci când copilul răsfățat crede că deține oricum această afecțiune și că nu o poate pierde în nicio împrejurare.

6. *Arta* reușește să producă o împăcare a celor două principii într-o modalitate specifică. Artistul este în mod original un om care se întoarce de la realitate, pentru că nu se poate obișnui cu renunțarea la satisfacerea pulsioniilor cerută de ea mai întâi, și lasă libere dorințele sale erotice și ambițioase în viața fantasmatică. El găsește însă drumul înapoi de la lumea fantasmelor la realitate, prin aceea că, datorită înzestrării sale speciale, configurează fantasmarea sa într-o nouă modalitate de realități, cărora oamenii le acordă importanță ca reflecții valoroase ale realității. Devine astfel, într-un anumit fel, cu adevărat eroul, regele, creatorul, iubitul, care voise să devină,

fără a o lua pe lungul drum ocolit către schimbarea reală a lumii exterioare. Însă el poate atinge aceasta doar pentru că ceilalți oameni simt ca și el aceeași nemulțumire față de renunțarea în mod real necesară, pentru că această nemulțumire ce rezultă din înlocuirea principiului plăcerii cu cel al realității este ea însăși un fragment al realității.⁹

7. În timp ce Eul suportă conversia de la *Eul-plăcere* la *Eul-realitate*, pulsunile sexuale cunosc acele schimbări ce le conduc prin diferite faze intermediare de la autoerotismul inițial la iubirea de obiect, în serviciul funcției de reproducere. Dacă e corect că fiecare treaptă a acestor două cursuri de dezvoltare poate deveni sediul unei dispoziții către tulburarea nevrotică ulterioară, atunci ni se sugerează să condiționăm decizia asupra formei tulburării ulterioare (*alegerea nevrozei*) de faza dezvoltării libidoului și a Eului în care apare inhibiția în dezvoltare. Caracterele temporale încă nestudiate ale ambelor dezvoltări, posibila lor amânare reciprocă, capătă astfel o importanță nebănuită.

8. Cel mai surprinzător caracter al proceselor inconștiente (refulate), cu care fiecare cercetător se obișnuiește doar printr-o mare putere de a-și depăși rezistențele, rezultă din faptul că proba realității nu are pentru ele nicio importanță; realitatea gândită e echivalată cu realitatea exterioară, dorința cu împlinirea, cu evenimentul, așa cum se deduce acesta cu ușurință din dominația vechiului principiu al plăcerii. De aceea este atât de greu să deosebim fantasmele inconștiente de amintirile devenite inconștiente. Să nu ne lăsăm însă nicio dată induși în eroare înregistrând evaluarea realității printre formațiunile psihice inconștiente și subestimând eventual

9 Vezi ceva asemănător la O. Rank (1907). Vezi de asemenea *Scriitorul și activitatea fantasmatică* (1908e) și mai departe paragraful final, 23, al lucrării *Prelegeri de introducere în psihanaliză* (1916–1917).

aportul fantasmelor la formarea simptomului, pe motiv că ele nu ar fi realități, sau derivând un sentiment nevrotic de vinovăție din altă parte, pe motiv că nu se poate dovedi nicio infracțiune în mod real înfăptuită. Avem obligația de a ne servi de acel etalon care, pe tărâmul pe care îl investigăm, este chiar cel predominant, în cazul nostru de *etalonul nevrotic*. Să încercăm, de exemplu, să dăm o soluție unui vis precum cel ce urmează: un bărbat, care odinioară și-a îngrijit tatăl în timpul unei lungi și chinuitoare boli mortale, relatează că, în primele luni după moartea acestuia, a visat în mod repetat următoarele: *tatăl său s-a reîntors la viață și vorbește cu el ca înainte. În același timp el a simțit însă extrem de dureros faptul că tatăl său totuși murise deja, numai că el nu știa asta*. Nicio altă cale nu conduce la înțelegerea acestui vis, ce sună absurd, decât adăugarea „conform dorinței sale” sau „ca urmare a dorinței sale” după cuvintele „că tatăl său totuși murise”, și completarea „că el [cel ce visează] a dorit-o” la ultimele cuvinte. Gândul oniric sună atunci așa: este pentru el o dureroasă amintire faptul că a trebuit să-i dorească tatălui moartea (ca izbăvire), pe când el încă trăia, și cât de îngrozitor ar fi fost dacă tatăl ar fi bănuțit aceasta. E vorba atunci de cazul cunoscut al reproșurilor ce ți le faci singur după pierderea unei persoane iubite, și reproșul revine în acest exemplu la semnificația infantilă a dorinței ca tatăl să moară.

Lipsurile acestui mic eseu, mai degrabă unul pregătit decât unul realizat până la capăt, sunt poate în mică parte iertate, dacă pretind că sunt inevitabile. În câteva fraze referitoare la consecințele psihice ale adaptării la principiul realității a trebuit să indic opinii, de la care mai bine m-aș fi abținut și a căror justificare nu va cere cu siguranță eforturi mici. Vreau totuși să sper că cititorilor binevoitori nu le va scăpa momentul în care începe și în această lucrare dominația principiului realității.